

ÁNH SÁNG TRONG KIẾN TRÚC NHÀ THỜ HIỆN ĐẠI

THS. **VŨ THỊ NGỌC ANH** | BỘ MÔN LÝ THUYẾT VÀ LỊCH SỬ, KHOA KIẾN TRÚC VÀ QUY HOẠCH, TRƯỜNG ĐẠI HỌC XÂY DỰNG HÀ NỘI

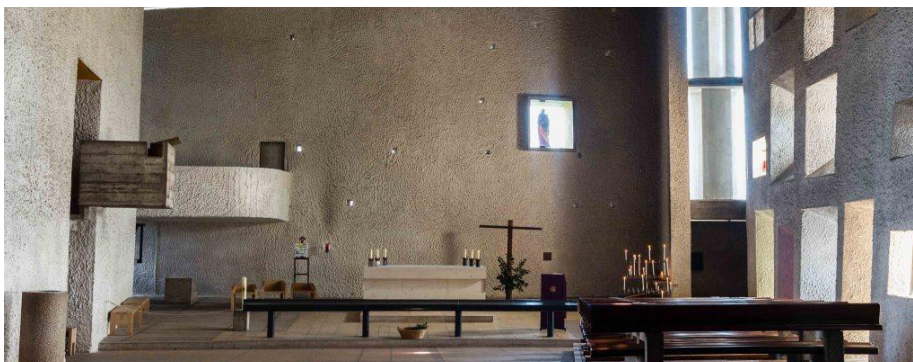
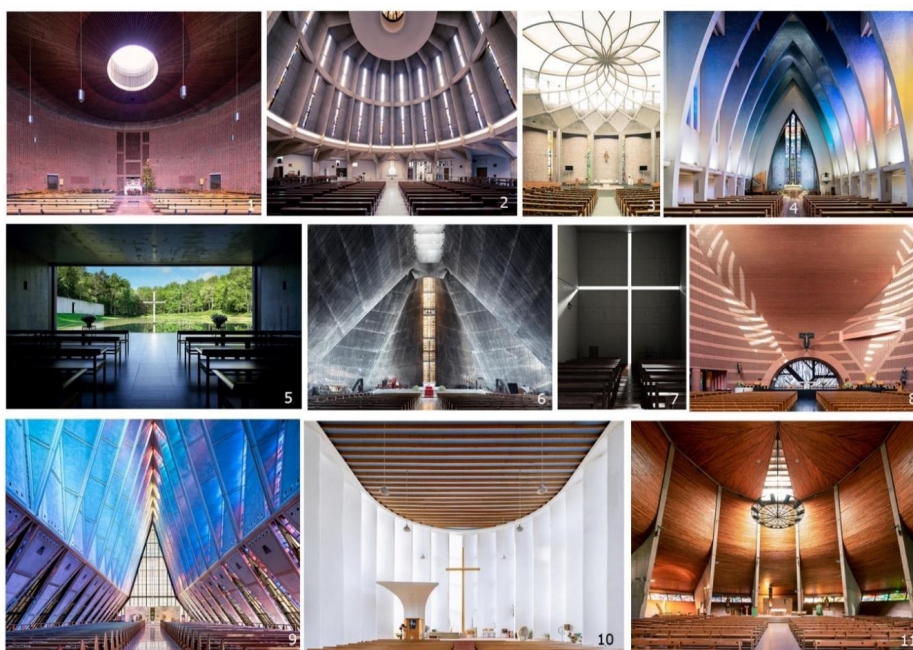
Các nhà thờ, vương cung thánh đường trong lịch sử nhân loại là những công trình đẹp đẽ, đồ sộ và lộng lẫy như những thành trì được kết bởi sự sáng tạo của biết bao khối óc kiến trúc sư (KTS), nghệ sĩ và sự khéo léo của biết bao bàn tay những người thợ tài hoa với hàng vạn khối đá, hàng nghìn chi tiết trang trí tinh xảo, công phu. Chúng ta đã từng yêu mến những nhà thờ cổ kính, mộc mạc, đẹp nên thơ của nhà thờ Romanesque hay đã từng trầm trồ trước vẻ đẹp bề thế, khuôn mẫu với tỉ lệ vàng và những thức cột cổ điển của nhà thờ Phục Hưng. Chúng ta cũng từng thán phục trước sự công phu, hoành tráng, tinh xảo, thanh thoát, không gian tràn ngập ánh sáng của kiến trúc nhà thờ Gothic hay sự lộng lẫy, không gian kịch tính, sống động của nhà thờ Baroque. Những thành trì kiên cố ấy tưởng chừng như không thể vượt lên, không có gì có thể đẹp hơn nhưng sự sáng tạo không giới hạn của các KTS thời hiện đại đã cho chúng ta một góc nhìn khác, cảm xúc của chúng ta đi từ bất ngờ này đến bất ngờ khác. Sự tài tình của các KTS là vẫn giữ nguyên được sự linh thiêng của không gian tâm linh dưới lớp vỏ tạo hình mới ấn tượng. Vẻ đẹp của kiến trúc nhà thờ hiện đại nằm ở sự biến đạo độc đáo của các KTS khi sắp đặt không gian và hình khối kiến trúc với ánh sáng.

Ánh sáng tượng trưng cho thần thánh và cái thiện trong nhiều tôn giáo khác nhau. Trong Cơ đốc giáo, Kinh thánh nói về Đức Chúa Trời là “Đấng ánh sáng”, là “sự sáng của thế gian”. Thực ra yếu tố ánh sáng đã được khai thác trong truyền thống của kiến trúc nhà thờ. Mỗi kỷ nguyên đã hình thành nên một ngôn ngữ ánh sáng mới: Ánh sáng rực rỡ từ đỉnh nhà thờ La Mã, ánh sáng lung linh vàng của những bức tranh khảm Byzantine hay những bức tường sáng lấp lánh bằng kính màu của nhà thờ Gothic. Và đến kỷ nguyên hiện đại các KTS cũng đã tạo nên ngôn ngữ ánh sáng mới cho nhà thờ. Chúng ta hãy khám phá một số nhà thờ do các KTS hiện đại thiết kế để cảm nhận những điều này thông qua các thủ pháp sáng tạo của họ.

NHÀ THỜ ĐỨC BÀ ROMCHAMP (KTS LE CORBUSIER)

Công trình đầu tiên là nhà thờ Đức Bà Romchamp do một trong những trụ cột của kiến trúc hiện đại - KTS Le Corbusier thiết kế vào năm 1950 và công trình được khánh thành vào năm 1955. Đây cũng là một trong số 18 tác phẩm của Le Corbusier được UNESCO công nhận là Di sản Văn hóa Thế giới. Nhà thờ nằm trên đỉnh đồi Bourlemont gần làng Ronchamp, Vosges, phía Đông nước Pháp. Ý tưởng của Le Corbusier khi thiết kế công trình này là “tạo ra một nơi yên tĩnh, cầu nguyện, nơi hòa bình và sự thú vị bên trong”.

“Hình khối dưới ánh sáng. Từ trong ra ngoài, bên trên và bên dưới... Bên ngoài bạn tiếp cận, bạn thấy, bạn quan tâm, bạn dừng lại, bạn thấu hiểu, bạn đi bộ xung quanh, bạn khám phá...” Đây là những dòng cảm xúc

Nhà thờ Đức Bà Ronchamps

của Le Corbusier khi nói về nhà nguyện Ronchamp. Ở công trình này ông đã khơi gợi được những cảm xúc thiêng liêng, diệu kỳ thông qua sự sắp đặt của hình khối, không gian với ánh sáng.

Từ xa bạn có thể nhìn thấy ngọn tháp trắng nhô ra khỏi rừng cây và càng leo lên đồi thì những bức tường trắng của nhà thờ sẽ càng lộ ra. Tuyến đường này có lẽ bị ảnh hưởng bởi con đường thần đạo dẫn từ Agora tới khu thánh địa đồi Acropole, Hy Lạp mà đền Parthenon là công trình chủ đạo. Khi bạn đến gần hơn, bạn phát hiện ra rằng không có một bề mặt phẳng nào, toàn bộ tòa nhà uốn cong và phình ra thành một bố cục đặc biệt.

Công trình có ngoại hình mới đột phá không theo truyền thống cũ, gây ấn tượng mạnh mẽ. Hình khối hấp dẫn, biểu cảm, chuyển động, sự đóng mở không gian, sự cộng trừ khối, chất cảm thô mộc của tường vữa nhám và bê tông trần, sự tương phản nhẹ giữa tường màu trắng và khối mái bê tông trần màu ghi xám. Tất cả hiện lên như một tác phẩm điêu khắc.

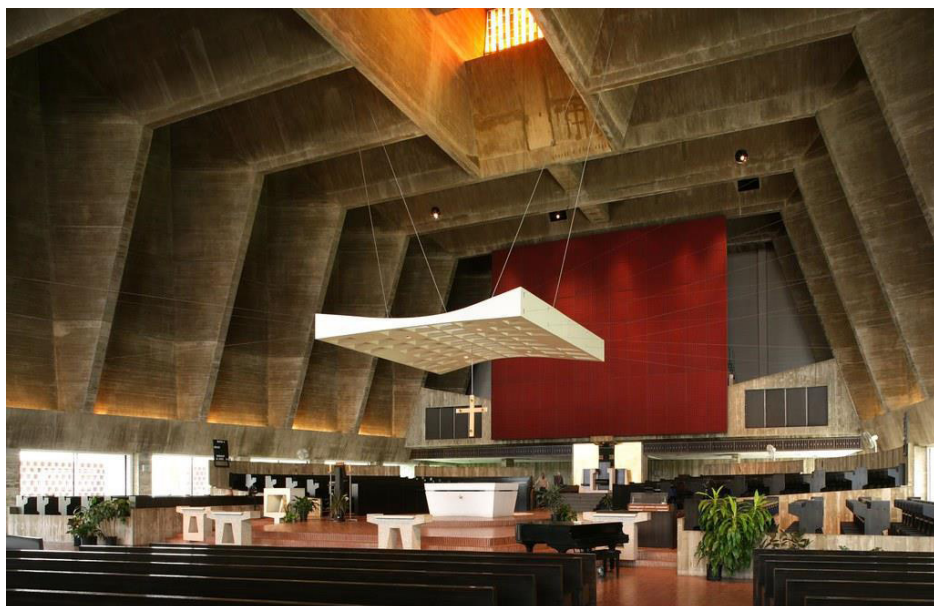
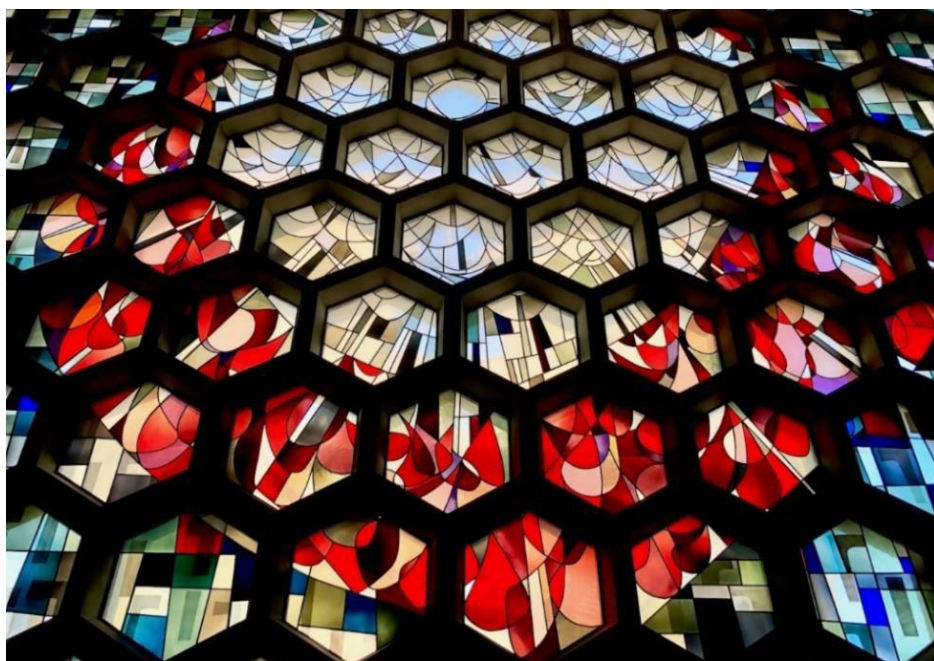
Bạn cần đi bộ xung quanh để nắm được một chút hình thức phức tạp của nó và tìm lối vào. Bước vào tòa nhà, điều đầu tiên đập vào mắt bạn là nó rất tối. Sau khi mắt bạn đã thích nghi với bóng tối, bạn sẽ khám phá ra ánh sáng huyền bí tuyệt đẹp. Ánh sáng xuyên qua những ô cửa sổ nhỏ có

kích thước không bằng nhau như những khối chóp cụt đặt xen kẽ. Một số cửa sổ nhỏ được sơn những màu cơ bản trên vòng màu như đỏ, vàng, lam và mang lại một số ánh sáng màu trong nhà nguyện. Giữa các bức tường trắng và trần bê tông màu xám là một khe hở rất hẹp có thể thu nhận lượng ánh sáng vừa đủ để hiển thị kết cấu của trần bê tông thô. Không gian nguyện (apse) sơn trắng được chiếu sáng bằng ánh sáng gián tiếp từ trên cao tỏa ra ánh sáng kỳ diệu trên những bức tường cong. Ánh sáng tạo ra hiệu ứng của không gian kín, giống như lửa trại trong bóng tối. Nếu như ngoại thất tạo cảm xúc bất ngờ, mãnh liệt thì không gian nội thất lại giữ được sự linh thiêng vốn có của nhà thờ nhưng vẫn tạo nên sự thú vị, muốn được khám phá dựa trên sự mờ ảo của ánh sáng gián tiếp, trong đó hình thức chỉ được tiết lộ một cách mơ hồ.

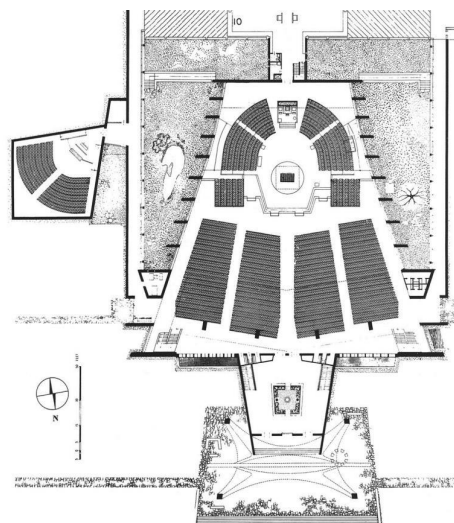
Kỹ thuật ánh sáng của Le Corbusier nổi lên như một ngôn ngữ đa nghĩa để tạo nên sự thiêng liêng cho nhà thờ Ronchamp. Đúng như Le Corbusier từng nói: "Tất cả kiến trúc hiện đại có một nhiệm vụ là tràn ngập bản thân nó với ánh sáng mặt trời. Như bạn có thể hình dung ra, tôi sử dụng ánh sáng một cách tự do, ánh sáng với tôi là cơ sở nền tảng của kiến trúc. Tôi chưa từng trải nghiệm sự thần diệu của đức tin, nhưng tôi thường nhận biết được sự kỳ diệu của không gian không thể diễn tả bằng lời - là không gian mà tâm trí và các giác quan của chúng ta bị mê hoặc."

NHÀ THỜ SAINT JOHN (KTS MARCEL BREUER)

Công trình nhà thờ tiếp theo cũng rất cuốn hút đó là Nhà thờ Saint John tại khuôn viên Đại học thánh John (St. John's Abbey Church at the campus of Saint John's University) Collegeville, bang Minnesota, Hoa Kỳ. Năm 1950, tu viện trưởng Baldwin Dworschak của nhà thờ Saint John đã đưa ra một quyết định táo bạo mà các nhà sử học nghệ thuật gọi là cột mốc quan trọng trong sự phát triển của kiến trúc Nhà thờ Công giáo ở Mỹ. Ông đã liên hệ với mười hai KTS lỗi lạc để nghị đưa ra phương án thiết kế nhà thờ Saint John tại khuôn viên trường Đại học Saint John với mong muốn "Nhà thờ thực sự là một tượng đài kiến trúc để phụng sự Đức Chúa Trời." Cuối cùng, cộng đồng tu viện đã chọn phương án của KTS Marcel Breuer - KTS nổi tiếng người Hungary, giáo viên của trường Bauhaus trước đây đã di cư sang Mỹ. Tháng 1/1954 ông đã bảo vệ phương án trước cộng đồng

Mặt tiền gây ấn tượng với những ô kính màu hình tổ ong và Chất cảm thô mộc của nội thất dưới sự sắp đặt ánh sáng của Nhà thờ Saint John

Mặt tiền và mặt bằng Nhà thờ Saint John

tu viện. Việc xây dựng nhà thờ bắt đầu từ năm 1958 và hoàn thành năm 1961.

Một phương án nhà thờ mang sự đột phá, táo bạo trong hình thức và không gian. Gây ấn tượng từ lối vào bằng một băng bê tông lớn cao 33,5m (110 feet) được đỡ bằng các vòm hình Parabol mang một vẻ uy nghiêm và sức mạnh buộc người ta phải dừng lại và ngược nhìn. Băng bê tông có 2 ô trống lớn, 1 ô chứa cây Thánh giá, ô để 5 quả chuông cho Chúa Ba Ngôi, Đức Trinh Nữ Maria, các Thiên thần Hộ mệnh, Thánh John the Baptist và Thánh Benedict.

Mặt tiền gây ấn tượng với những ô kính màu hình tổ ong, cũng là biểu tượng của cộng đồng Saint John, biểu thị sức mạnh đoàn kết của cộng đồng, mỗi một ô cửa như một thành viên tạo nên một cộng đồng mạnh mẽ. Vào thời điểm khi nhà thờ được xây dựng, cửa sổ hình tổ ong là một trong những tác phẩm kiến trúc kính màu lớn nhất trên thế giới, được thiết kế bởi giảng viên - nghệ sĩ Bronislaw Bak (1922-1981).

Màu nền là xanh lam, nổi bật trên khắp cửa sổ, trung tâm của cửa sổ những ô có màu trắng, tinh khiết, im lặng. Đó là một cách giải thích hiện đại về một biểu tượng cũ thời Trung cổ - Con mắt của Chúa. Có một số đường thẳng tỏa ra từ con mắt theo nhiều hướng khác nhau tượng trưng cho ân điển của Đức Chúa Trời rơi ngời trên chúng ta. Những ô màu đỏ đường trên cửa sổ tượng trưng cho con Chiên đang quay về với Chúa trong sự thờ phụng và ngợi khen. Những ô màu xanh lá cây ở hai bên cửa sổ ám chỉ Cây Trái Tốt được tìm thấy trong Vườn Địa Đàng, và Cây Jesse liên quan đến dòng dõi của Chúa Giê-su. Một đường kẻ ngang màu

xanh lam phía dưới cửa sổ tượng trưng cho nước rửa tội, qua đó chúng ta trở thành con Chiên của Chúa. Nội dung chủ đạo của chủ đề cửa sổ đồ sộ này là sự thờ phụng Chúa; nâng tâm hồn chúng ta lên với Chúa. Không gian rộng lớn bên trong có sức chứa khoảng 1.500-1.700 người, là một thiết kế đầy hấp dẫn và ấn dụ. Trục thiêng chính giữa kết nối từ phòng rửa tội, gian chính giữa, bàn thờ và ngai của tu viện trưởng. Hai cánh cửa cao vút xác định cung thánh. Trục thiêng với ý nghĩa biểu trưng cho cuộc hành hương thiêng liêng của các tín đồ đi từ bóng tối ra ánh sáng - ánh sáng của Thiên Chúa. Vào cuối cuộc sống trần thế này, chúng ta tham gia vào cộng đồng thiên đàng trong bữa tiệc thiêng liêng được đại diện bởi bàn thờ. Ngai của tu viện trưởng tượng trưng cho vị trí của Chúa trong cộng đồng tu viện. Mười hai cấu trúc bê tông gấp nếp của phần thân nhà thờ tượng trưng cho mười hai chi phái của Cựu Ước và mười hai tông đồ của Tân Ước. Bê tông trần được ghép Copp pha gỗ xoa dầu để khi tháo gỗ ra thì vân gỗ in trên mặt bê tông trần giống như gỗ hóa đá tạo nên chất cảm vật liệu thô mộc.

Sự tôn nghiêm của bàn thờ được nhấn mạnh bởi 1 trục không gian thẳng đứng tạo bởi ánh sáng phía trên bàn thờ. Bàn thờ cũng được nâng cao hơn so với xung quanh. Phía trên bàn thờ có 1 cái tán màu trắng (baldachin) được treo lơ lửng bằng hệ dây thép trông như chiếc vương miện cho không gian linh thiêng này. Ánh sáng màu hổ phách từ ô cửa sổ làm bằng kính màu trên mái rơi xuống được lọc qua các ô trống của tán trắng chiếu xuống bàn thờ và cây thánh giá tạo nên sự kỳ ảo, linh thiêng của không gian này. Thực ra việc chiếu sáng bàn

thờ đã có truyền thống từ lâu đời nhưng bằng sự sáng tạo, trí tưởng tượng phong phú của các KTS hiện đại đã thổi một luồng gió mới, một ấn tượng đặc biệt tới người xem. Ánh sáng, bóng tối và không gian lại một lần nữa được KTS sắp đặt tuyệt đẹp trong phòng xung tội. Căn phòng hơi tối tạo ấn tượng về sự cô đơn nhưng lại là bầu không khí thích hợp để bước vào phòng xung tội. Trong phòng xung tội có một bức tượng đồng đương đại miêu tả thánh John the Baptist được điêu khắc bởi nghệ sĩ đương đại Doris Caesar.

NHÀ THỜ ST MARY (KTS KENZO TAGE)

Chúng ta không thể không nhắc tới Nhà thờ St Mary ở Tokyo, Nhật bản do KTS Kenzo Tange thiết kế. Kenzo Tange (1913-2005) là KTS người Nhật Bản và từng đoạt giải Pritzker năm 1987 về kiến trúc. Ông là một trong những KTS quan trọng của kiến trúc hiện đại thế giới.

Ý tưởng của ông về nhà thờ là một cấu trúc bê tông, đơn giản trong ý tưởng và phức hợp về hình dáng, gợi nhớ sự nhẹ nhàng của một con chim và đôi cánh dang rộng bay cao của nó. Ông nói "Tôi cảm thấy rằng kiến trúc hiện đại đã quên đi tính biểu tượng mà kiến trúc truyền thống đã thể hiện. Tôi muốn nhìn lại và tìm hiểu sâu về ý nghĩa của biểu tượng đối với kiến trúc." Bố cục của tòa nhà có dạng một cây thánh giá với tám mái cong dốc nhô lên.

Bên ngoài tám bức tường - mái được bao phủ bằng thép không gỉ tạo cho nó vẻ ngoài đơn sắc nhưng phản chiếu của ánh sáng mặt trời làm cho nó bùng lên như được dệt bằng ánh sáng.

NHÀ THỜ ST MARY

Quận Bunkyo, Tokyo, Nhật Bản
Hoàn thành : 1964

Bên trong nhà thờ, tương phản với sự sáng bóng của mặt trên 8 bức tường - mái thì mặt dưới bằng làm bê tông thô mộc cho mọi người cảm giác mát mẻ, bình an. Từ bên trong nhìn lên ánh sáng khuếch tán qua những ô kính làm nổi bật cây thánh giá bằng ánh sáng trên đỉnh nhà thờ. Chúng ta có thể thấy cây thánh giá tỏa ra ánh sáng giống như những phước lành từ thiên đàng, tương phản giữa bóng tối và ánh sáng được KTS biến đạo đẹp mắt. Ông cũng áp dụng quy định trong tôn giáo truyền thống của Nhật Bản, trong đó yêu cầu các tín đồ phải vào một cánh cổng thiêng và đi qua các con đường để hướng đến không gian chính như một quá trình để thanh lọc bản thân.

Đúng là một thiết kế đa nghĩa và đầy ẩn tượng. Chính vì thế mà có ý kiến cho rằng công trình này của Kenzo Tange vừa là kiến trúc hiện đại vừa là kiến trúc chuyển hóa luận, vừa là kiến trúc Biểu hiện và Trừu tượng.

ĐẠI THÁNH ĐƯỜNG OAKLAND (KTS CRAIG W. HARTMAN)

Một công trình nhà thờ đương đại cực kỳ ẩn tượng và mới mẻ mà bài viết muốn giới thiệu là đại thánh đường mang tên Christ the Light (Ánh sáng Đức Chúa Trời) hay còn được gọi là đại thánh đường Oakland nằm cạnh bờ hồ Merritt ở thành phố Oakland, California, Mỹ. Đại thánh đường Christ the Light được thiết kế bởi KTS Craig W. Hartman, thành viên của Hiệp hội KTS Mỹ (FAIA), trực thuộc công ty Skidmore, Owings and Merrill (một trong những công ty kiến trúc lớn nhất thế giới). Dự án bắt đầu từ năm 2000, nhưng mãi đến 2005 mới được động thổ và hoàn thành năm 2008.

Nhìn từ bên ngoài, công trình mang hình dáng một chiếc mũ tế của các vị giám mục, còn mặt bằng và không gian bên trong thì mang hình dáng của con cá. Hình ảnh con cá rất quen thuộc, là biểu tượng với những người theo đạo Cơ đốc từ những thế kỷ đầu tiên khi đạo còn đang bị cấm ở thời kỳ La mã cổ đại và nó cũng gắn liền với câu chuyện về phép lạ của Chúa Jesus.

Công trình gồm một phần bệ đỡ khối phần nổi bên trên, được xây dựng với các biện pháp đặc biệt để chống động đất. Phần bệ cao một tầng, bằng bê tông cốt thép. Phần nổi là khối công trình có hai lớp. Lớp vỏ ngoài bằng hệ thống khung thép và kính. Lớp trong có kết cấu bằng khung gỗ và các nan chớp gỗ, có tác dụng phân chia ánh sáng vào trong công trình; là lớp cách âm; bề mặt của gỗ có khả năng đàn hồi cho phép uốn cong và trở về hình dạng ban đầu khi có hoạt động địa chấn. Lớp vỏ bằng chớp gỗ này còn tạo cho nội thất công trình vẻ đẹp hiện đại, độc đáo nhưng lại rất gần gũi, ấm cúng.

Lại một lần nữa chúng ta bắt gặp việc sử dụng ánh sáng như biểu tượng cho sự linh thiêng, phép màu của Chúa. Ngoại trừ buổi tối, nhà thờ được chiếu sáng hoàn toàn bằng ánh sáng ban ngày, được lọc qua hệ thống các vách kính, các vách bằng các tấm chớp gỗ, trên cả tường và mái, tạo thành một không gian lung linh ánh sáng đúng như tên gọi của nó - Ánh sáng Đức Chúa Trời.

NHÀ THỜ NƯỚC (KTS TADAO ANDO)

Cùng với ánh sáng, nước cũng là một yếu

Đại thánh đường Oakland

tố được khai thác để tạo nên những không gian nhà thờ tĩnh lặng, ẩn tượng. Chúng ta có thể thấy trong công trình Nhà thờ Nước - Nhật của KTS Tadao Ando hay một mặt nước tròn bao quanh nhà thờ Basilia ở Brazil do KTS Oscar Niemeyer thiết kế.

Tadao Ando từng nói ***"Trong tất cả các tác phẩm của tôi, ánh sáng tự nhiên là một yếu tố quan trọng, nó chi phối toàn bộ cấu trúc của công trình. Tôi tạo một không gian khép kín bằng những bức tường bê tông dày. Ánh sáng bên ngoài chiếu rọi vào không gian bên trong không cần quá nhiều mà đủ tạo ra một nơi riêng tư cho mỗi con người. Bước vào trong không gian này, họ chỉ đối diện với Chúa và chính cái tự tại trong tâm thức. Tất cả những gì thuộc về xã hội ồn ào sẽ ở lại bên ngoài những bức tường này."***

Oscar Niemeyer cũng lập luận rằng: ***"Ta đến với chúa là ta từ nơi tối đến nơi sáng" cho nên ông đã làm một lối vào nhà thờ Basilia độc đáo, là một lối dốc đi xuống đất vào một đường hầm tối, "từ đó ta thấy xa xa ánh sáng rực rỡ của nội thất nhà thờ hiện lên: Ta từ hầm tối đến với chúa sáng rực."***

Một vài hình ảnh về các nhà thờ hiện đại khác khai thác triệt để ánh sáng và mặt nước tạo nên sự thi vị trong kiến trúc./.